

УДК 72.01

Аспірант **Антощук Т.І.**Науковий керівник: д-р арх., проф. **Слепцов О.С.**Кафедра основ архітектури та архітектурного проектування
Київський національний університет будівництва і архітектури

ОСЕРЕДКИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО АРХІТЕКТУРНОГО МОДЕРНУ

Анотація. У статті поданий узагальнений матеріал з досліджень проведених професором В.В. Чепеликом щодо осередків розвитку українського архітектурного модерну.

Ключові слова: центр, український архітектурний стиль, народний стиль, В.Г. Кричевський.

Історико-архітектурний спадок Українського модерну висвітлений в дослідженнях В.В. Чепелика, Б.І. Божинського, О.В. Проскурякова, Ю. Бірюльова. Піднесення національної архітектури необхідно розглядати як комплексне явище, розвиток якого був зумовлений тодішніми політико-соціальними та культурологічними процесами.

У зв'язку з набуттям нашої держави незалежності потреба у вивченні свого історичного та мистецького спадку набула особливої гостроти. У такому контексті упорядкування досліджень В.В. Чепелика щодо архітектури українського архітектурного модерну є важливим та актуальним завданням. Адже використання архітектурного надбання того часу допоможе в створенні сучасного архітектурного середовища на основі народних традицій національної культури.

Український архітектурний стиль мав свої внутрішні течії, про що свідчать слова професора В.В.Чепелика: «В історії української архітектури жодне інше стильове явище не відзначалося такою розмаїтістю, різнохарактерністю і суперечливістю у назві, як УАМ. Починаючи з перших публікацій на цю тему у 1900-ті роки і закінчуючи роботами істориків останніх літ, здійснюється пошук оптимальної назви, котра здатна найповніше розкрити характер і особливості досліджуваного явища».

У назвах УАМ чітко висвітлювались погляди та світоглядні орієнтації дослідників та вчених. За даними професора В.В.Чепелика найбільш вживаною у літературі назвою стилю є «український модерн» та його варіації. Ця назва яскраво вміщує у собі більш конкретизоване значення.

Розвиток етнографічної науки, досліджень народної архітектури, а також

будівельних традицій став поштовхом до зародження серед архітекторів думки про створення власного архітектурного стилю. Окрім стилю УАМ в Україні були розповсюджені й інші стилі модерну, що походили з європейських традицій.

Вчені по-різному класифікують поділ українського модерну, зокрема В.В.Чепелик виділяє три основних етапи розвитку УАМ: 1) 1903-1917 – період бурхливого розвитку; 2) 1934-1941 роки – постреволуційного періоду; 3) після 1941-1945 років – елементи стилю використовувалися окремими архітекторами, проте роботи нечисленні та маловідомі.

На території України розвиток УАМ у різних регіонах мав деякі відмінності, як у часових межах, так і в стильових особливостях. Осередками розвитку українського народного модерну стали центри : Київський, Полтавський, Харківський, Львівський та мистецькі школи.

Поширення цього явища на теренах України є досить вагомим та свідчить про те, що патріотичний дух тогочасних професіоналів, метою яких є бажання зробити певний внесок у розвиток національної свідомості, зосереджували свою увагу на рідному місті чи селі, в якому проживали. Фундаментальною основою для митців було надбання місцевого народного мистецтва.

Цей рух набував широкого розповсюдження, виникали нові ідеї, спроби зробити вагомий внесок у розвиток культурної свідомості. Деякі спроби не діставали значного поширення у соціумі, але стали підґрунтям для нових. Вдалі спроби сприяли організації угруповань із спільними інтересами та поглядами, інформація поширювалась, відбувалась агітація бажаючих, висвітлювались різноманітні актуальні питання, конкурси, виставки, роботи декламувались у пресі, що сприяло значному підвищенню рівня культуротворення.

На території України було декілька осередків розвитку українського стилю.

Полтавський центр. Полтава – місто багате на духовно-культурні надбання в різних сферах. Архітектура не була винятком. Саме тут було створено проект, який вважають першим найяскравішим прикладом українського стилю. Проект будинку Земської управи, автором якого став В.Г. Кричевський, викликав бурю емоцій навколо своєї незвичності.

Ще однією пам'яткою УАМ на Полтавщині є Покровська церква у с. Плішивці, яка була запроектована С. Кузнецовим у 1902 році, початковий проект якої, докорінно змінився під впливом відомого історика Д.І. Яворницького.

Пам'яткою УАМ в Полтаві вважають й школу імені І. Котляревського, зведену в період з 1903-1905 рр. за проектом архітекторів Є.Н. Сердюка та М.Ф.

Стасюкова на пожертви громадських організацій.

Кожна з цих пам'яток особлива по-своєму. Разом вони складають напрями художніх пошуків українського архітектурного модерну.

Харківський центр. Масові публікації журналів, формування шкіл та розвиток гуманітарних наук в університеті значно підняли культурну свідомість українського народу, активно висвітлюючи традиції та звичаї нації. Зміни та розвиток в архітектурі Харкова спричинили зразки проектів В.Г. Кричевського. Вивчення вимог, потреб та можливостей породили нові ідеї, що спричинило оновлення форм, виходячи з конструктивного рішення, естетики та функціонального призначення споруд.

Починаючи з 1907-1908 рр., у Харкові відбуваються перші спроби спорудження будівель, притримуючись УАМ. Фундаментальним підґрунтям будівництва у Харкові стали проекти будівель на Полтаві. Однією зі спроб є зведення комплексу споруд Харківської селекційної сільськогосподарської станції за проектом Є.Н. Сердюка.

Київський центр. У період з ХІХ – поч.ХХ ст. Київ був найбільшим містом, що увібрало в себе високу культуру тогочасної Південної Росії. У період з 1900 року київські митці почали шукати історико-архітектурну базу як підґрунтя у зміні архітектурних форм та переходу до українського архітектурного стилю. Друкувалося багато різних праць, у яких згадувався багатий досвід полтавських митців, проте рушійною силою у виникненні УАМ на теренах Києва став переїзд архітектора В.Г. Кричевського. По переїзду він отримує ряд замовлень. Першою працею стає дім Щітківського по вул. Полтавській, 4-а (1907-1908 рр.). Наступним витвором мистецтва стає двоповерховий будинок інженера П.О. Мазюкевича по вул. Кудрявській, 9-а (після 1912 р.). Школа на Куренівці, збудована 1908-1910 рр. за проектом В.Г. Кричевського та Е.П. Брадтмана (тепер двокомплектна середня школа № 14 по вул. Фрунзе, 42), стала однією з найбільш важливих пам'яток першого етапу розвитку стилю.

Частину робіт київські архітектори зробили для інших міст і сіл. Зокрема, В.Г. Кричевський розробив проект дачі І. Лаврентьєва поблизу Києва, проекти трьох шкіл для Чернігівщини, лікарню поблизу Вінниці, проект дачі, яку передбачали будувати в с. Дениші на Житомирщині, корпус бібліотеки для м. Лебедина на Сумщині.

Специфіка київського модерну полягає в тому, що вона зовсім відійшла від полтавського, увібравши у себе декоративні традиції Києва.

Львівський центр. Досить тривалий період на теренах України спостері-

гався тимчасовий застій в пошуках досконаліших архітектурних форм. Архітектори вивчали споруди по всій країні, прагнучи відшукати те, що могло б надихнути на створення чогось нового та вишуканого. На різних з'їздах, організованих виставках, конференціях львівські митці шукали натхнення, яке змогли відшукати саме у працях В.Г. Кричевського. Його проекти надихнули архітектора І.І. Левинського розробити та реалізувати проект будинку «Колегіону» по вул. П.Скарги (нині – Пирогова).

Наблизитись до стандартів та виразності тогочасного стилю вдалось архітектору Т. Обмінському, розробивши проект «Народної гостиниці» по вул. Косцюшка (1905-1906 рр.). Іншою вдалою роботою можна вважати спільний проект Ф. Левицького, Т. Обмінського та О.О. Лушпинського «Академічного дому» по вул. Коцюбинського, 21-а. В основі створення проекту закладено саме народне мистецтво, гуцульський фольклор, побут, тому архітектурні форми не відповідали чітко УАМ.

Львівський УАМ характеризується рядом «Народних домів», споруджених у різних містечках.

Здобутком львівського центру УАМ було об'єднання у собі прогресивності та національної особливості української культури.

Південь України. На цих територіальних межах значний вплив на розвиток народно-стильової архітектури мав історик Д.І. Яворницький.

Петербурзька громада ентузіастів. Заслуга громади полягає у вмінні сприймати та вводити новизну як в конструкціях, так і в сантехніці та електротехніці, при цьому бути особливо чутливими до регіональних та національних особливостей зодчества тих місць, де їм доводилося працювати.

Відомими архітекторами стали Дяченко Д.М., Крижановський П.К., Тимошенко С.П., Даміловський М.О.

Висновки. Проаналізувавши дослідження В.В. Чепелика наведено стислу систематизацію розвитку Українського архітектурного модерну в регіональних осередках (Полтавський, Харківський, Київський, Львівський центри та Південь України).

АРХІТЕКТУРА БУДІВЕЛЬ І СПОРУД

		1900	.....	1905	.....
Полтавський центр	Кричевський В.Г.				Будинок Полтавського губернського земства (1903-1908)
	Сердюк Є.Н.				Школа ім.І.П.Котляревського у Полтаві (1903-1905)
	Кузнєцов І. С.				Покровська церква в с. Плішивці (1902-1906)
Харківський центр	Сердюк Є.Н.			Будинок Харківської селекційної станції (1909-1913)	
	Жуков К.М.				
	Тимошенко С.П.				
Київський центр	Кричевський В.Г.			Житловий будинок І.І.Щітківського на вул. Полтавській, 4-а в Києві (1907-1908)	
	Коробцов В.Г.				
	Даміловський М.О.				
Львівський центр	Левинський І.І.				
	Лушпинський О.О.				Будинок кооперативного банку "Дністер" у Львові (1904-1906)
	Обмінський Т.				Будинок товариства "Народный дом. Родная школа" у Львові (1904-1906)
Південь України	Труба І.М.			Житловий будинок на вул. Кавалерійській, 22 в Катеринославі (1908)	
	Пономаренко Я.М.				
	Фетисов П.П.				

.....1910.....

.....1915.....

.....1920.....

Будинок селекційної лабораторії
Носівської сільськогосподарської
станції на Чернігівщині (1911-1913)

Житловий прибутковий будинок на вісім
квартир на вул. Катеринославській, 67 в
Харкові (1910-1912)

Будівля школи в с.Вовчанськ
(1913)

Дача поблизу Полтави
(1914)

Будинок Бойка
в Харкові
(1911-1913)

Школа ім.Т.Г.Шевченка в Харкові
(1913-1916)

Будинок школи Першого комерційного
товариства вчителів у Комерційному
провулку, 3 в Києві (1910-1912)

Будинок міської очищувальної санітарної
станції на Саперній Слобідці в Києві
(1910-ті)

Будинок клубу "Просвіта" в
Кам'янці-Струмелівій
(1911-1912)

Будинок багатофункціонального
призначення (сестер-василіанок) в
Станиславові (1913-1914)

Проект типізованого
житлового будинку
священика (1916)

Будинок клубу товариства
"Просвіта" в с. Мануйлівка
(1909)

Житловий комплекс на
вул.Пирогівській, 3
(1911-1916)

Будинок Хреннікова
(1913)

Література

1. Чепелик В.В. Харьковський центр пошука своєобразия архітектури начала ХХ века / Чепелик В.В. // Строительство и архитектура. — 1989. — № 10. — С. 18-22.
2. Чепелик В.В. Львовський опыт утверждения региональном архітектури / Чепелик В.В.// Строительство и архитектура. —1989. — № 12. — С.17-22.
3. Чепелик В.В. Український архітектурний модерн у дзеркалі епохи// Архітектурна спадщина України / Редкол.: М. Дьомін (голова), В. Тимофієнко, А. Антонюк та ін. — К.: НДІТІАМ; "Українознавство", 1996. — Вип. 3, част. 1. Питання історіографії та джерелознавства української архітектури — С.198-221.
4. Чепелик В.В. Український архітектурний модерн / Упорядник З.В.Мойсеєнко-Чепелик. — К.: КНУБА, 2000. — 378с.
5. В.Е.Ясневич Архитектура Украины на рубеже XIX-XXвеков / В.Е.Ясневич. — К.: Будивельник, 1988. — 184с.

Аннотация. В статье подан обобщенный материал исследований, проведенных профессором В.В.Чепеликом о центрах развития украинского архитектурного модерна.

Ключевые слова: центр, украинский архитектурный стиль, народный стиль, В.Г.Кричевский.

Annotation. This article gives summary of the research conducted by Professor V.V.Chepelyk about the centers of development of Ukrainian architectural art Nouveau.

Keywords: center, Ukrainian architectural style, V.G. Krichevsky.